

רביסרן זרובבל ורמל

לדמותם של שנים מצבאות האויב

את ידינו, ונאלצים היינו להתרכז בעיקר בתפקידי הגנה על נקודות הישוב שלנו, או על עורקי התחבורה. אף פעם לא בחנו, באותה תקופה, את הדברים באור של מה שנחוץ על מנת לנצח, אלא באור של מה נחוץ כדי שלא ננוצח. תמיד היינו כפויים להדיפת התקפה מקומית, או להעברת שיירה מסוימת; במלים אחרות, רכזנו את כל הכוחות על מנת למנוע מן האויב הצלחה כלשהי. העקרון היה: לא להפקיר אף נקודת ישוב. כעבור זמן, כאשר לא היינו מוגבלים עוד ע"י גורם חיצוני — בריטי, או שהגבלות היו קלות יותר, החלפנו את השיטה: במקום הגנה על הישוב או על הדרך גופה, היינו פוגעים באויב עוד קודם לכן, סמוך לבסיסיו, או אף בבסיסיו עצמם, כך שלא יוכל כלל להגיע אלינו. ואכן, משדיללנו את הכוחות, על אף הסכנה שבכך, ויצאנו להתקפה, — ואף זו, לא התקפה אסטרטגית אלא התקפה טקטית הבאה להביא להקלת מה באזור מסוים — הבאנו, מניה וביה, לשינוי מוחלט, כמעט, במצב. לאויב לא היו בסיסים מאורגנים להגנה. התנגדותם לא היתה מתוכננת מראש, ובמקרים רבים אף לא נמצא פיקוד מרכזי שינהל את ההגנה בפנינו. משתקפנום — נפלו לידינו רוב ישובי האויב כמעט ללא קרב.

אויב ערבי בלתי-סדיר זה, הביא אותנו לידי זלי-זלייתר ביכולת הערבים בכלל, ואותו מושג שקבלנו על "צבא" זה שידע ללחום בצורה אחת בלבד, יחסנוהו לכל צבאות ערב. משום כך, היתה הפגישה הפתאומית עם הצבאות הסדירים מהלומה קשה

במלחמתנו בארץ, כנגד האויב הערבי, נתקלנו בשני סוגים שונים של כוחות אויב: הראשון הוא האויב הערבי הבלתי סדיר — לרבות אנשי "צבא ההצלה" של קוקגי — אשר לחם בנו עד ה-15 במאי, ואלו השני — הוא איש צבאות ערב הסדירים, אשר פגשנו בהם עם פלישתם ארצה. אייחד כאן את הדיבור בעיקר על הלוחם מן הסוג השני, ואף כאן, אצטמצם בלוחם המצרי ובאיש הלגיון, אשר רק עמם באתי במגע. יתכן ופה ושם נטייתי להגזים או להפריז, אולם אלה הן התרשמויותי האישיות.

א. האויב הבלתי סדיר

את הכוח הערבי הבלתי-סדיר אפשר לראות כ"צבא" שהיה ערוך לפעולות התקפה בלבד. היה זה כוח שהמשיך במסורת של ימי המאורעות 1936—39, אם כי בממדים גדולים יותר ובכלי נשק ובאמצעים חדישים יותר. הדגש אצלו היה על הפעולה היזומה: התקפה על ישוב יהודי או מארב לשיירת מכוניות. בפעולות מסוג זה, בהן ניצל לרוב את יתרונו באנשים, בנשק ובהפתעה, זכה גם לכמה הצלחות ארעיות ומקריות. אולם כל אלה נתאפשרו לו רק כל עוד היה חופשי לבחור את מקום ההתקפה, והיה פטור מן הדאגה על שמירה על בסיסיו והבטחת דרכי התחבורה שלו. ואכן, משנטלנו את היזמה לידינו אנו, והעברנו את זירת-הקרב לבסיס האויב שוב לא היה אויב זה מוכן, לא נפשית ולא פיזית, להתגוננות, ונשבר כמעט מיד.

אופי המלחמה ותנאיה בחדשים הראשונים ככל

עבורנו. ראשית, לא הכרנו בצבא המאורגן והממושג מע את הערבי מידענו, אותו ערבי שלחמנו בו במשך מחצית השנה, ושנית, שרונים היינו בפחד מוגזם בפני עדיפות צבאות אלה עלינו בציווד ובנשק. סבורים היינו שהטנק והתותח הם כל יכולים. אך במהרה נתפכחנו מן התדהמה „הראשונה“, ונתחור שהאדם הפועל מאחורי הטנק והתותח הוא אותו הערבי; רק מדיו הם אחרים ואצבעותיו מאר מנות יותר. נתברר שאין המסגרת הצבאית מספקת כדי לחולל את השינוי היסודי בלוחם הערבי.

ב. החייל הסדיר

הלוחם הערבי בשני הצבאות עליהם אייחד כאן את הדיבור — הצבא המצרי והלגיון הערבי — מתחלק לשתי קבוצות גדולות: הפלח המסכן, שממנו מורכב רוב רובו של הצבא הראשון, והכפרי הערבי והבדוי, שממנו מורכבים בעיקר אנשי הלגיון הערבי. הטפוסים של שתי הקבוצות האלה שונים לחלוטין אחד ממשנהו, והבדלים אלה הם הקובעים את אופיו של כל צבא.

בעוד שהבדוי או הכפרי-הערבי הוא לוחם מטבעו, אדם שחי על שוד וגניבת צאן ובקר, הבקי בשטח ו„חי“ אותו, הרי הפלח המצרי, הוא בעל דרגת בריאות ירודה, אדם שמעולם לא החזיק בכלי-נשק (בניגוד לערבי הא״י), ושהיה רחוק מכל הכנה צבאית מוקדמת.

המצרי הממוצע, המתגייס לצבא, הוא לרוב הדיוט גמור. זה אדם מדוכא עד עפר, הפוחד מכל שוטר או איש שררה. הוא איננו מעיז להתמרד בחוק, ואינו מעיז לעשות מעשה עצמאי כלשהו. ואכן, משנגשים להפוך טיפוס כזה לחייל, מתברר מיד שקל לעשותו לממושם, אך מאידך, דורשת הכשרתו המקצועית זמן רב ביותר (שנה עד שנה ומחצה — לטירון).

לעומת צבא זה, מורכב הלגיון הערבי מאנשים שהם לוחמים מלידה. ולכן גם טבעי הדבר שתקופת האימון לטירונים אצלם היא 3—4 חדשים בלבד. ואף תקופה זו מוקדשת מחציתה לאמוני ת״ס ותס״ח הבאים „למשמע“ את הלגיון ו„לשפשף“ אותו. ואכן הבעייה העיקרית אצל טירון הלגיון היא „תפוש“ את צורת ההליכה של רגל ימין עם יד שמאל דוקא, בעוד שלאימון ברובה מוקדשים 2—3 ימים בלבד, אשר מיד לאחריהם יוצאים למטוח. דבר זה הוא טבעי ומובן מאליו כיון שהחומר האנושי בצבא זה מכיר, בדרך כלל, את הרובה עוד מילדותו, ואינו זקוק לאימון רב בשטח זה.

הבדל זה מתבטא תחילה בזמן האימונים, אך עוד יותר בשעת הקרב. לחייל המצרי חסר כל יסוד עצמי מאי, ואותו יסוד במידה שהוא קיים, הרי נעשה הכל על מנת להחניקו באמצעות משמעת; כל שיטת המשמעת בצבא זה מבוססת על הלשנה ועונשין.

יש דברים בשטח האימון הצבאי, אשר אפשר לשננם אוטומטית (בעיקר אמורים הדברים לגבי ההפעלה הטכנית של כלי-הנשק); ואמנם, בזאת הגיעו המצרים לרמה גבוהה למדי, אך רמה גבוהה, יחסית, זו בתפעולת הנשק אין בה כדי לבטל את אי-היעילות הרבה, בשעת הקרב, של היחידה כיחידה.

חוסר העצמאות של הלוחם הפרט המצרי מתבטא בתלות בלתי נורמלית בקצין. קיים הבדל עצום בין מעמד הקצין לזה של החייל, ואכן אין כל סיכוי שחייל יעלה אי-פעם לדרגת קצין. כתוצאה מתהום זו, החייל לא רק שהוא מפחד מהקצין, אלא הוא רואה בו אף את מנהיגו בכל. החיילים פשוט אובדי עצות בלי מפקדם; משנפלו מצרים בשבי היו אלה, כמעט תמיד, מחלקות מחלקות על קציניהן. המצרי אינו מתמצא בשטח, ועוד פחות מכך בשעות הלילה. וזו הסיבה לכך שהחייל המצרי לא יברח גם שעה שצריך לברוח.

לעומת החייל המצרי הרי הלוחם שבלגיון הערבי שונה לחלוטין. אין הוא משועבד לקצין שלו באותה מידה, ולא רק זאת, הקצין שלו, אף הוא לרוב, מוצאו מאותה שכבה ממנה צמח הוא. ואמנם מתבטא הדבר בשדה הקרב. בין אנשי הלגיון יכול אתה למצוא עריקים; אין דבר פשוט יותר עבורו מליטול את רובהו ו„לחזור הביתה“, החוק והשררה אינם מפחידים אותו*.

מתוך תכונות אלה, נובעת העובדה שהלוחם המצרי הוא טוב יותר בקרב הגנה מאשר בקרב ההתקפה. ההגנה מבוססת על תרגול ותכנית למפרע (ואמנם היו המצרים מתרגלים את תכנית ההגנה שלהם פעמים רבות בכל מקום). היחידה המצרית בהגנה היא גוף מאורגן, אשר עבורו „פקודה היא פקודה“. באם אין מפתיעים את המצרים, הרי המשׁ לט שלהם מתורגל לפי התכנית. העמדות חפורות היטב — לרוב גם עם כסויי-ראש — ותעלות הקשר נמצאות במקומן. כל אדם יודע את תפקידו, ומוכן לבצעו בזריזות.

* סיבה נוספת וחשובה היתה לכך, בעוד שהחייל המצרי לחם הרחק מביתו, מעבר לתעלה ולמדבר הגדול, הרי הלוחם של הלגיון לחם בארצו שלו, קרוב לביתו, משפחתו ושבתו. אך, מכל מקום, הבדל זה בין שני הטפוסים הלוחמים עתיד להשתמר בכל התנגשות שלנו עם אחד משני הצבאות האלה.

ג. הקצין הסדיר

מבחינה תאורטית, הרי הקצין המצרי הוא הקצין בהא הידיעה שבצבאות ערב. זהו לרוב בן למשפחה מיוחסת אשר מיד עם סימו את הגמנסיה בכנס לבית-הספר לקצינים. והוא עובר הכשרה זו, הנמשכת שלש שנים, מבלי להיות חייל פשוט אף ליום אחד. הקצינות היא מקצועו של קצין כזה, והוא גאה במקצועו זה ובמעמדו.

לעומת קציני-קבע אלה ישנם קציני המילואים, אשר ברובם הם מאנשי האינטליגנציה שגמרו קורס מקוצר של 6-9 חדשים בלבד, ואשר חזרו לביתם לאחר מספר שנות שרות. קצין זה הוא בעל רמה מקצועית פחותה בהרבה מזו של קצין-קבע, אין הוא גאה במקצועו, והרי הוא הרבה יותר ממורמר על הצבא, זהיר והססן יותר, הרבה פחות נוח להתלהב, וזריז להכנע בכל הזדמנות.

בקרב יש הבדל בין קצין-המטה הגבוה, הבריגי-דיר, והמג"ד לבין הקצין הנמוך — המ"פ והמ"מ — אשר הוא הצריך לבצע את הפעולה בגופו. הראשון הוא „גבור ותוקפן“, ואינו נרתע מלהאיץ ולדרבן את הכפופים לו; לא כן, הקצין הנמוך אשר נוסף לשמירה על כבודו חייב גם לשמור, בראש וראשונה, על חייו. ואכן, לא ראינו מקרה בו יזם הקצין הנמוך משהו בעצמו, לאור המסיבות או פני השטח. כשנתקלה היחידה באש היה הקצין תופס מיד מחסה, ושום כוח לא יכול היה להזיזו קדימה. ויתכן שאח"כ היה מתרץ את התנהגותו בתאורים דמיוניים על אש-התופת היהודית ועל מעשי הגבורה שלו.

מבין חומר הקצונה המצרי ראוי לציין במיוחד את האחים המושלמים, שהתגיסו ל„מלחמת הקודש“ במדינת ישראל עוד לפני הפלישה הרשמית של צבאות ערב. קצינים ולוחמים אלה גילו יזמה ותקפנות, ולחמו מתוך הכרה וידיעה ברורה של מטרת לחימתם. אף הסודנים היו יותר עצמאיים וגילו יותר יזמה בשדה הקרב. אך עצמאותם התבטאה לרוב בנרגנות ובהתמרדות כנגד המצרים השליטים ולא בדבקות למטרת הלחימה.

בלגיון הערבי, לעומת הצבא המצרי, אינה קימת, למעשה, אותה שכבה של קצינים. מעטים מאד הקצינים-המפקדים אשר עברו הכשרה מיוחדת וקיבילו הסמכה של קצינות; רובם הם סמלים, לוחמים שעלו מבין השורות, חלקם אף בפרוטקציה.

בלגיון לא קיים כלל „בית-ספר“ לקצינים. קציני הלגיון, פרט לאלה שקבלו הכשרתם באנגליה (ואף אלה ברובם קצינים מקצועיים, כגון: קשר, הנדסה, וכו'),

(סוף בעמוד 45)

במידה שהותקפו משלטים מצריים בטרם הספיקו להתארגן בהם — ולו גם היו אלה משלטים מוכנים עם מערכת ביצורים מושלמת, הרי נפלו כמעט ללא קושי. כי המצרי מתגונן יפה לא בזכות היותו לוחם טוב, אלא בזכות היותו מתורגל כראוי לפעולה המסוימת, ובמידה שתרגול זה לא בוצע — מחוסר זמן — הרי חסר היה ללוחם מינימום הבטחון הדרוש לעמידה.

ועוד דבר שעזר מאד למצרים בקרב ההגנה, והוא הקצין. הקצין המצרי היה טוב להגנה, באשר ההגנה הטובה היא בעיקר תוצאה של עבודה שטחית, מתוכננת ומאורגנת, ובשטח זה הקצין המצרי הוא הטוב שבכל קציני הצבאות הערביים. כמו כן, כרוכה הנסיגה מן המערך המוכן, שלא כנסיגה תוך כדי פעולת התקפה. בבושה, ירידה בדרגה ופגיעה בכבודו של הקצין; דברים המשפיעים עליו מאד.

לעומת קרב ההגנה, נכשלו המצרים, כמעט לחלוטין, בהתקפה. הם הצליחו לבצע, בדרך כלל, רק את אותו שלב בפעולות ההתקפה אשר אותו אפשר היה לתרגל ולתמרן מקודם. ואכן, הצבא המצרי תקף במבנה מכונס וביחידות גדולות, וכמעט שלא ראינו יחידת משנה קטנה אשר תפעל עצמאית. מסגרת המשטר והמשמעת יש בה כדי להוליך יחידה לשדה הקרב, ואף לפרסה לפני ביצוע ההסתערות, אך היחידות המצריות משהגיעו לטוח האש היעילה של הצד שכנגד נשברו.

המצרים החלו בפלישה עם יתרון עצום בכוח-אש, ציוד ואנשים. הם יצאו לקרב כלטיול. אולם במהרה נתחור להם שאין הענין פשוט כל כך. אותו מסע נצחון לתל-אביב שהובטח להם, הפך לנתיב רווי דם ומלא מכשולים. ואז, משנוכח החייל המצרי שאפשר כאן גם לההרג, לא היה שום גורם אשר יהא בכוחו להקימה, תוך כדי הקרב, לאחר שהתקרב עד ל-400-500 מטר מן היעד, והסתתר מפני אש הנשק הקל האויבת. בכדי לתקוף תחת-אש דרושה יזמה מינימלית, צריך לזחול, צריך לקפוץ, צריך לבחור מחסה, וכל זה בתנאים של עצמאות למעשה. כל זמן שהתפתחו הדברים לפי התרגול המוקדם הלך הכל כשורה, אך כשנתקלו בהתנגדות ונדרשה פעולתו של מפקד המשנה והחייל עצמו — הקיץ הקץ על כושר הלחימה.

החייל המצרי לא רצה להלחם, הוא לא ידע על מה הוא נלחם. ומשנתברר שעל כל נקודה יהודית יוצא מכלל פעולה גדוד שלם — נמאס להם המשחק במהרה.